

ΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ κ. J. M. KEYNES

ΠΕΡΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ, ΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

I.

Ὁ John Maynard Keynes, εἶναι εἷς ἐκ τῶν γνωστοτέρων ζώντων Ἀγγλῶν οἰκονομολόγων καὶ ἀσφαλῶς ὁ περισσότερο πρωτότυπος. Κατορθώνει, παρὰ τὴν ἀπασχόλησίν του εἰς τὴν διοίκησιν ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας, ὅχι μόνον νὰ παρακολουθῇ τὰ γεγονότα, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐκφερομένας ἀπόψεις, ἀλλὰ καὶ νὰ φιλοσοφῇ ἐπ' αὐτῶν, δημοσιεύων τὰ προσωρινὰ πάντοτε συμπεράσματά του καὶ προκαλῶν συζητήσεις ἐπὶ ἀπόψεων, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος πιθανὸν νὰ θεωρῇ ἤδη ἐστερημένας ἀσφαλοῦς βάσεως, ὅταν λαμβάνῃ χώραν ἡ ἐπ' αὐτῶν διαμάχη. Γεγονὸς εἶναι, ὅτι, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, αἱ ἀπόψεις του καὶ αἱ προβλέψεις του ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐκαστοτε ἀκολουθουμένης πολιτικῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας τοιαύτης ἀπεδείχθησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀρθαί, ἂν καὶ ὅταν τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ ὑπεστηρίζοντο, ἀντεκρούοντο ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων θεωρητικῶν, τῶν πρακτικῶν οἰκονομολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν. Αὕτῃ εἶναι ἡ τύχη ὅλων σχεδὸν τῶν πρωτοπόρων καὶ ὁ J. M. Keynes πρέπει νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν εὐτυχῇ, διότι, ἐνῶ ἐπὶ δωδεκαετίαν περίπου αἱ προβλέψεις καὶ αἱ ὑποδείξεις του συζητήσεις μόνον προεκάλουν ἐπὶ τῷ ἀποκλειστικῷ σκοπῷ ἀποκρούσεώς των, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1931 ἡ νομισματικὴ πολιτικὴ τῆς πατρίδος του, καὶ εἶναι περιττὸν νὰ ἐξαρθῇ ἐνταῦθα ἡ σημασία ταύτης, τὰς ἐφαρμόζει εἰς πλεῖστα σημεία. Ἄν, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἤδη ἐξαφανιζομένων βαθμιαίως μεταπολεμικῶν συνθηκῶν εἰρήνης, ἐλαμβάνοντο περισσότερο ὑπ' ὄψιν αἱ ἀπόψεις του, ἅς ἐξέθεσεν ὅχι μόνον ἐνώπιον τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης, ἧς ἀπεχώρησεν, ὅταν δὲν ἐγένοντο δεκταί, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δημοσιότητα, ἐκδόσας δύο μελέτας «αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι τῆς εἰρήνης» (1919) καὶ «ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης» (1922), ἀσφαλῶς πλεῖσται δυσμενεῖς συνέπειαι τούτων, ἰδίᾳ ἐν Εὐρώπῃ, δὲν θὰ παρουσιάζοντο. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ διὰ τὴν μὴ ἀπόδοσιν τῆς δεούσης σημασίας ὑπὸ τῶν χειριζομένων ὑπευθύνως τὴν νομισματικὴν πολιτικὴν τῆς Μεγάλης Βρεταννίας κατὰ τὰ ἔτη 1924—1925 εἰς τὰς ἀπόψεις, ἅς ἐξέθεσεν ἐν τῇ μελέτῃ του περὶ νομισματικῆς μεταρρυθμίσεως τὸ 1923 καὶ ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ δίτομον ἔργον του περὶ νομίσματος ἐκδοθὲν τὸ 1930. Τούναντίον ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Σεπτέμβριον 1931 ἀναστολῆς τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἐν Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ παρατηρεῖ τις ἐκεῖ τὴν εἰς πλεῖστα σημεία ἐφαρμογὴν τῶν ὑποδείξεών του ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ εὐθηνοῦ χρήματος διὰ τῆς εἰς μεγάλην κλίμακα ἀγοραπωλησίας κρατικῶν χρεωγρά-

φων ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας, ἐν τῇ ἀποφυγῇ τοποθετήσεων εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἐφ' ὅσον τὸ ἰσοζύγιον τῶν λογαριασμῶν καὶ τὸ τῶν πληρωμῶν δὲν παρουσιάζουν σημαντικὸν πλεόνασμα, ἐν τῇ ἀποδόσει μεγαλειτέρας σημασίας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἢ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος καὶ ἐν τῇ ἀποφυγῇ ἀντιπληθωρικῆς πολιτικῆς, προτιμωμένης ἀντὶ ταύτης τῆς μειώσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος.

Ὁ J. M. Keynes, ἀκολουθῶν κατ' ἀρχὰς τὴν κλασσικὴν σχολήν, ἤρχισε βαθμιαίως ἀπομακρυνόμενος τῶν διδαγμάτων ταύτης, μὴ διαμφισβητῶν τὴν ἀξίαν των ἀπολύτως, ἀλλὰ μόνον ἔνεκα τῆς δυσχερείας καὶ τῆς σπανιότητος τῆς συγκεντρώσεως ὅλων τῶν προϋποθέσεων τῆς ἐφαρμογῆς των καὶ ἀναζητᾷ τὴν γενικὴν θεωρίαν, τὴν δυναμένην νὰ ἐρμηνεύσῃ συχνότερον τὰ γεγονότα. Ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς γενικῆς θεωρίας, οὕτω νοουμένης, τῆς απασχολήσεως, τοῦ τόκου καὶ τοῦ νομίσματος, ἐξέδωκε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1936 μίαν μελέτην προκαλέσασαν, ὡς πάντοτε συμβαίνει μὲ τὰ ἔργα του, σοβαρὰν συζήτησιν καὶ διαμφισβητήσεις. Ἐνεκα τῆς προσωπικότητος τοῦ συγγραφέως, τῆς ἐπιδράσεως, ἣν αἱ ἀπόψεις του ἐξασκοῦν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς νομισματικῆς πολιτικῆς, τῆς σημασίας ταύτης δι' ὅλοκληρον τὸν κόσμον καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἔχουν συνδέσει τὸ νόμισμά των μετὰ τῆς ἀγγλικῆς λίρας, τοῦ γεγονότος ὅτι μετὰ τούτων συγκαταλέγεται ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1936 καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ τῶν ἐξακολουθουσῶν ἀκόμη συζητήσεων, θεωροῦμεν σκόπιμον, ὅπως, παρὰ τὴν παρέλευσιν διετίας καὶ πλέον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὡς ἄνω μελέτης, νὰ προβῶμεν εἰς βραχείαν μᾶλλον ἀνάλυσιν αὐτῆς προσπαθοῦντες νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ ἐκ ταύτης προκύπτοντα διδάγματα καὶ τὴν βάσει τούτων ἀκολουθητέαν οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

I I.

Προκειμένου ὁ J. M. Keynes νὰ ἐκθέσῃ τὴν γενικὴν του θεωρίαν περὶ απασχολήσεως, τόκου καὶ νομίσματος, ἐκθέτει τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ ἀνεπαρῇ τὴν σχετικὴν κλασσικὴν θεωρίαν. Αὕτη προϋποθέτει ἀφ' ἑνὸς τὴν πλήρη απασχόλησιν, ὑπάρχουσαν ὅταν οὐδεὶς εἶναι ἀκουσίως ἄνεργος, καὶ ὅταν ἡ αὕξησις τῆς ζητήσεως ἐργασίας καὶ ἀγαθῶν οὐδόλως προκαλεῖ αὕξησιν τῆς προσφορᾶς των, ἀφ' ἑτέρου τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ἀλληλεξάρτησιν μετὰ νομισματικῶν καὶ πραγματικῶν ἡμερομισθίων, εἰς τρόπον ὥστε αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν πρώτων νὰ ἐπηρεάζουν ἐξ ἴσου τὰ δεύτερα. Αἱ δύο αὗται βασικά, ἀλλὰ σπανιώτατα συναντῶμεναι, προϋποθέσεις τῆς κλασσικῆς σχολῆς εἶναι συνέπειαι τῆς ἀπόψεως 1) ὅτι οἱ ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ δρῶντες συντελεσταὶ διὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ θᾶπτον ἢ βράδιον ἀποκαθιστοῦν τὸ ἰσοζύγιον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἀποκλειομένης τῆς κᾶπως μακροχρονίου ἀνισοσκελίσεώς των καὶ συνεπῶς τῆς μετὰ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, καὶ 2) ὅτι τὸ νόμισμα συγκαλύπτει ἁπλῶς τὰ γεγονότα χωρὶς νὰ ἀποτελῇ ἀνεξάρτητον παράγοντα.

Ἐξ ἄλλου ὁ J. M. Keynes ἐξασκεῖ κριτικὴν κατὰ τῶν διδασμάτων τῆς κλασσικῆς θεωρίας, διότι αὕτη παραβλέπει α) τὴν προτίμησιν διατηρήσεως τῆς ρευστότητος τῶν περιουσιακῶν στοιχείων ὡς αἷτιον τοῦ τόκου,

β) τὴν ἀλληλεξάρτησιν εἰσοδήματος καὶ ἐπενδύσεως,

γ) τὸν κυριώτερον καὶ συνηθέστερον λόγον ἀποκτήσεως περιουσιακῶν στοιχείων, ἥτοι τὴν ἀπόδοσίν των,

δ) τὴν σημασίαν τῆς τάσεως καταναλώσεως,

ε) τὴν προθυμίαν τῶν ἐργατῶν, ὅπως ἐργασθοῦν ἔστω καὶ μὲ χαμηλότερον πραγματικὸν ἡμερομίσθιον.

Πράγματι, ἡ κλασσικὴ θεωρία

α) ἐκλαμβάνει τὸν τόκον ὡς τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἀποταμιεύσεως ἢ ὡς τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας μεταξὺ κεφαλαίων δυναμένων νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀμέσως καὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν διαθέσιμα εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον.

β) παραβλέπει ὅθεν τὴν ἀνάγκην ἀποζημιώσεως τῶν διαθετόνων ρευστὰ κεφάλαια διὰ τὴν συγκατάθεσίν των ὅπως παραιτηθοῦν τῆς πάντοτε εὐχαρίστου δυνατότητος ἀμέσου διαθέσεώς των,

γ) δὲν ἀντιλαμβάνεται ἐπαρκούντως τὴν ἀλληλεξάρτησιν μεταξὺ εἰσοδήματος καὶ ἐπενδύσεως, τῆς τελευταίας ἐπιδρώσης κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πρώτου καὶ συνεπῶς ἐπὶ τῆς τάσεως καταναλώσεως, ἀποτελοῦσης ἐπίσης συντελεστὴν σημαντικὸν τῆς διαμορφώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου,

δ) ἀγνοεῖ τὴν τάσιν καταναλώσεως ὡς τοιαύτην καὶ τὴν ἐκλαμβάνει ὡς βλαβερὸν καὶ μᾶλλον ἀνήθικον,

ε) θεωρεῖ τὴν ἐργασίαν ὡς ἐμπόρευμα, οὗ ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰς τιμὰς, ἥτοι συμφώνως πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μείωσίς των μὲν εἶναι πάντοτε ἱκανὴ νὰ προκαλέσῃ αὐξήσιν τῆς ζητήσεως ἐργασίας καὶ μείωσιν τῆς προσφορᾶς τῆς, ἡ δὲ αὐξήσις των μείωσιν τῆς ζητήσεως ἐργασίας καὶ αὐξήσιν τῆς προσφορᾶς.

Πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον δικαιολογοῦνται αἱ ὡς ἄνω αἰτιάσεις καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ρευστότητος τῶν σχετικῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἤδη οὗτος ἐγκατέλειψε τὰς κατὰ τὸ 1930 γνώμας του περὶ φυσικοῦ τόκου καὶ περὶ τῆς δυνατότητος διαφορᾶς μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως. Πράγματι εἰς τὸ δίτομον περὶ νομίσματος σύγγραμμά του, δημοσιευθὲν τὸ 1930, ὑπεστήριξε τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς φυσικοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου, ἐπιτρέποντος τὴν ἐξίσωσιν τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῶν ἐπενδύσεων. Τοῦναντίον ἤδη φρονεῖ ὅτι τὸ ὡς ἄνω ἐπίπεδον τοῦ τόκου ἀπλῶς ἐπιτρέπει τὴν διατήρησιν τῆς ἐκάστοτε ὑπαρχούσης καταστάσεως, ἐνδιαφερούσης μόνον τοὺς ἐκ ταύτης ὠφελουμένους, ἀποκλείων συνάμα τὴν δυνατότητα διαφορᾶς μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως. Τοῦτο καθίσταται δυνατόν διὰ τῆς εἰς τὸν ὅρον τῆς ἐπενδύσεως περιλήψεως ὅχι μόνον τῶν διαρκῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν διατηρουμένων προσωρινῶς ὡς ἀπόθεμα ἐν ἀνα-

μονῇ τῆς καταναλώσεως. Ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθῇ ὅτι ἑκάστη ἐνέργεια ἀποταμιεύσεως ἐκ μέρους ὑποκειμένου τινὸς τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δὲν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην αὐξήσιν τῆς συνολικῆς ἀποταμιεύσεως, διότι πιθανὸν νὰ συμψηφίζεται πρὸς τὴν μείωσιν τῆς ἀποταμιεύσεως ἄλλου τινός.

I I I .

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φρονοῦμεν, ὅτι ἀποδεικνύεσται ἐπαρκῶς ἀφ' ἑνὸς ἢ μέχρις ὠρισμένου σημείου ρευστότης τῶν ἀντιλήψεων τοῦ J. M. Keynes, ἀφ' ἑτέρου τὸ γενικὸν πνεῦμα τούτων. Θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη τὰς βασικὰς γραμμὰς τῶν ἀπόψεών του ὡς πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν ἐπὶ τῆς τάσεως καταναλώσεως, ἐπὶ τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

Οὗτος διακρίνει τοὺς συντελεστὰς τοῦ οἰκονομικοῦ ἡμῶν συστήματος εἰς τοὺς μεταβλητοὺς ἀνεξαρτήτους, ἥτοι ἐκείνους ὧν τὸ ὕψος δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν λοιπῶν, ὡς εἶναι ἡ τάσις καταναλώσεως, ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου καὶ ὁ τόκος,

β) τοὺς ἀπὸ τούτων ἐξαρτωμένους μεταβλητούς, ὡς εἶναι ἡ ἀπασχόλησις καὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα,

γ) τοὺς ἀμεταβλήτους, ὡς εἶναι ἡ ὑπάρχουσα δεξιότης καὶ ποσότης ἐργασίας, ἡ ὑπάρχουσα ποιότης καὶ ποσότης τῶν ὀργάνων τοῦ οἰκονομικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ὁ βαθμὸς τοῦ συναγωνισμοῦ, αἱ προτιμήσεις καὶ αἱ συνήθειαι τῶν καταναλωτῶν, τὸ δυσάρεστον αἴσθημα τὸ προκῦπτον ἐκ τῆς διαφόρου ἐντάσεως τῆς ἐργασίας, τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ τῆς ὀργανώσεως ὡς καὶ ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω διακρίσεως προκύπτει ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδόλως ἐννοεῖ τὴν θεωρίαν του ἄνευ ὠρισμένων προϋποθέσεων, ἐπὶ πλεον δὲ προσπαθεῖ, πρὶν ἢ ἐκθέσῃ ταύτην, νὰ ἐξεύρῃ καταλλήλους μονάδας ὑπολογισμοῦ, τὴν σημασίαν τῶν προσδοκιῶν καὶ τὸν ὅρισμόν τοῦ εἰσοδήματος.

1) Πρὸς ποσοτικὸν ὑπολογισμόν τῆς ἀπασχολήσεως ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ προτιμοτέρας τὰς μονάδας ἐργασίας, βαθμολογουμένης ἀναλόγως πρὸς τὴν σημασίαν καὶ πρὸς τὴν ποιότητα αὐτῆς. Τὰ νομισματικὰ ἡμερομίσθια ὑπολογίζει εἰς μονάδας ἡμερομισθίων, μὴ χρησιμοποιῶν, χάριν ἀπλοποιήσεως, οὐδεμίαν ἄλλην μονάδα ὑπολογισμοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζει τὴν σημασίαν τῶν νομισματικῶν ἡμερομισθίων διὰ τοὺς ἐργάτας, ἐνδιαφερομένους ὅμως ὄχι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ διὰ τὸν δι' ἑκάστον ἐξ αὐτῶν περισσότερον συμφέροντα τρόπον διανομῆς αὐτοῦ, καὶ ἀποδίδει ταύτην εἰς τὴν ἀπροθυμίαν των ὅπως μετακινῶνται ἐν τῇ ἐπιδιώξει εὐνοϊκωτέρων ὅρων ἐργασίας.

2) Αἱ προσδοκίαι περὶ τοῦ προσεχοῦς καὶ τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, αἱ παροῦσαι καὶ αἱ παρελθοῦσαι, ἐκδηλοῦνται μέσῳ τοῦ ὑπάρχοντος οἰκονομικοῦ ἐξοπλισμοῦ, καὶ δὴ τόσον περὶ τῆς τιμῆς, εἰς ἣν θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ τοποθέτησις τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἡ παραγωγή ἀρχίζει εἰς ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον, ὅσον καὶ περὶ τῆς ἀποδό-

σεως τῶν ἀποφασιζομένων ἐκάστοτε ἐπενδύσεων, ἐξασκοῦν, ἂν καὶ βραδέως, σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ βίου. Οὕτω ἡ ἐκάστοτε προσδοκία περὶ τοῦ μέλλοντος προσδίδει διάφορον ἐκάστοτε σημασίαν εἰς τὰς σημειούμενας αὐξομειώσεις τῶν ἡμερομισθίων καὶ δὴ εἰς τὰς μειώσεις των, εἰς ἃς ὁ συγγραφεὺς κατὰ κανόνα — ὄχι ὅμως πάντοτε — ἀποδίδει δυσμενεῖς συνεπείας. Πράγματι, οὗτος παρατηρεῖ σχετικῶς ὅτι ἡ μείωσις τῶν ἡμερομισθίων δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς σημαντικὸν βαθμὸν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ὅταν ἡ πλειοψηφία τῶν ἐπιχειρηματιῶν πιστεύῃ ὅτι αὕτη θὰ εἶναι βραχεῖα καὶ ὅτι θὰ ἐπακολουθήσῃ αὐξησίς των. Γενικῶς ὅμως παρατηρεῖται, ὅτι αἱ προσδοκίαι βασίζονται περισσότερον ἐπὶ τῶν ἐπιτευχθέντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἢ ἐπὶ τῆς πιθανότητος σημαντικῶν μεταβολῶν εἰς τὸ μέλλον.

3) Προκειμένου περὶ εἰσοδήματος ὁ συγγραφεὺς διακρίνει: α) τὴν πρωταρχικὴν δαπάνην παραγωγῆς, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῆς δαπάνης χρησιμοποίησεως τῶν παγίων ἐγκαταστάσεων καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν ἐν περιπτώσει μὴ χρησιμοποίησέως των καὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν καταβαλλομένων εἰς τοὺς διαφόρους συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου,

β) τὸ εἰσόδημα τῶν ὡς ἄνω συντελεστῶν ἰσούμενον πρὸς τὰς εἰς αὐτοὺς πληρωμὰς τοῦ ἐπιχειρηματίου,

γ) τὸ εἰσόδημα τοῦ ἐπιχειρηματίου τὸ προκύπτον ἐκ τῆς διαφοράς τῆς πρωταρχικῆς δαπάνης παραγωγῆς καὶ τοῦ προϊόντος τῆς διαθέσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραχθέντων ἀγαθῶν ἢ προσφερθεῖσιν ὑπηρεσιῶν,

δ) τὴν ἀποταμίευσιν, ἀποτελοῦσαν τὴν διαφορὰν μεταξὺ εἰσοδήματος καὶ καταναλώσεως,

ε) τὴν καθαρὰν ἐπένδυσιν συνισταμένην εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τῆς νέας ἐπενδύσεως καὶ τῆς ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν παλαιῶν ἐλαττώσεως τῆς ἀξίας τούτων,

στ) τὴν ἐπέλευσιν γεγονότων ἀπροόπτων, συνεπαγομένων αὐξήσιν ἢ μείωσιν τοῦ εἰσοδήματος ἢ τῆς πρωταρχικῆς δαπάνης παραγωγῆς. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματος χρησιμοποιεῖται εἴτε πρὸς κατανάλωσιν εἴτε πρὸς ἐπένδυσιν, προκύπτει ὅτι ἡ τελευταία κανονικῶς δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀποταμίευσιν. Σχετικῶς ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ, οὐχὶ ἐσφαλμένως, ὅτι αἱ διακρίσεις μεταξὺ ἀγορῶν διὰ σκοποὺς καταναλωτικoὺς καὶ μὴ, μεταξὺ κανονικῶν καὶ ἀπροόπτων εἰσοδημάτων, μεταξὺ τρεχουσῶν δαπανῶν παραγωγῆς καὶ ἐπενδύσεων καὶ μεταξὺ καθαρῶ καὶ συνολικοῦ εἰσοδήματος εἶναι καθαρῶς συμβατικά, καὶ ὅτι οἰαδήποτε δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐφαρμόζηται συστηματικῶς εἰς ἐκάστην ἐμφανιζομένην περίπτωσιν.

Α.

Κατόπιν τῆς κατὰ τὰ ἄνωτέρω εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ καθορισμοῦ ὠρισμένων βασικῶν ἐννοιῶν, ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς τάσεως καταναλώσεως, ἣν δικαίως θεωρεῖ ὡς σημαντικὸν

στοιχείον τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ συστήματος. Ἡ κατανάλωσις ἀπο-
 βλέπει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκο-
 νομικοῦ βίου διὰ τῆς πρὸς τοῦτο χρησιμοποίησεως ὠρισμένου ποσο-
 στοῦ ἢ ὁλοκλήρου εἴτε τοῦ ἐξ οἰασδῆποτε πηγῆς εἰσοδήματος, εἴτε
 τῆς πρὶν ἐνεργηθείσης ἀποταμιεύσεως. Ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ τάσις
 πρὸς κατανάλωσιν ἐπηρεάζεται ἐκ παραγόντων εὕρισκομένων ἔξω
 ἢ ἐντὸς τοῦ ἀτόμου, δύνανται οὗτοι νὰ διακριθοῦν εἰς ἀντικειμενι-
 κούς καὶ ὑποκειμενικούς, χωρὶς νὰ παραβλεφθῇ ὅτι οἰαδῆποτε ἄλλη
 διάκρισις περισσότερον λεπτομερῆς θὰ ἡδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς
 ἐσφαλμένα συμπεράσματα ἔνεκα τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν διαφό-
 ρων φαινομένων.

Οἱ ἔχοντες σχετικῶς σημασίαν ἀντικειμενικοὶ παράγοντες εἶναι :
 α) τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῆς μονάδος ἡμερομισθίων ἔνεκα
 τῆς σημασίας τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων, β) τῆς σχέσεως τοῦ
 συνολικοῦ καὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, γ) τοῦ τόκου προεξοφλή-
 σεως τῶν μελλοντικῶν εἰσοδημάτων ἔνεκα τροποποιήσεως τῶν προ-
 βλέψεων περὶ τοῦ μέλλοντος, δ) τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἀπο-
 θαρρυνούσης ἢ ἐνισχυούσης τοὺς ἀποταμιεύοντας, καὶ ε) τῆς σχέ-
 σεως μεταξὺ παρόντος καὶ μέλλοντος εἰσοδήματος.

Τοῦναντίον οἱ ὑποκειμενικοὶ παράγοντες ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν
 διαθέσεων, τῶν βλέψεων καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῶν διαφόρων ὑποκει-
 μένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἐπηρεαζομένων οὐχὶ ὀλίγον ὑπὸ τῶν
 ἀντικειμενικῶν παραγόντων.

Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἀνωτέρω παράγοντες, ἀντικειμενικοὶ καὶ ὑπο-
 κειμενικοί, δὲν μεταβάλλονται συνήθως, τοῦλάχιστον εἰς βραχείας
 σχετικῶς χρονικὰς περιόδους, θὰ ἐνόμιζε τις ὅτι ἡ τάσις κατανα-
 λώσεως εἶναι συνήθως ἀμετάβλητος, καὶ ὥς ἐκ τούτου οὐχὶ ἀδίκως
 οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς δὲν τῆς ἀπέδωσαν μεγάλην σημασίαν.
 Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει οὕτω, διότι ἡ κατανάλωσις, εἰς τὴν ὁποίαν τελι-
 κῶς ἀποβλέπει ἡ παραγωγή, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τάσεως ταύτης, ἐκ
 τῆς απασχολήσεως καὶ ἐκ τῶν ἐκ ταύτης εἰσοδημάτων, τῶν ὑπο-
 κειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἀναγκαστικῶς ὑφισταμένων ὅλων
 τὴν ἐπίδρασιν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων καὶ ἐκ τῶν ψυχολογικῶν
 ἀντιδράσεων. Αἱ τελευταῖαι γενικῶς τείνουν εἰς τὴν ἐν τῇ μοίρᾳ
 τοῦ δυνατοῦ σταθεροποίησιν τῆς καταναλώσεως, καὶ ἐκδηλοῦνται
 διὰ τῆς τάσεως μειώσεως τῆς διαφορᾶς μεταξὺ συνολικοῦ εἰσοδήμα-
 τος καὶ τοῦ διὰ τὴν κατανάλωσιν διατιθεμένου τμήματος αὐτοῦ, ὅταν
 τὸ πρῶτον δεικνύῃ ἐλάττωσιν καὶ διὰ τῆς τάσεως αὐξήσεως τῆς ὥς
 ἄνω διαφορᾶς, ὅταν αὐξάνῃ τὸ συνολικὸν εἰσόδημα.

Ἡ τάσις καταναλώσεως ἐπηρεάζεται ὅθεν κυρίως ἐκ τοῦ ρυθμοῦ
 τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ ἐκ τῆς παραγωγῆς, ἐξ ὧν
 ἐξαρτῶνται αἱ εἰς τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου περιερχό-
 μεναι μονάδες ἡμερομισθίων. Ἐξεταστέα ὅμως ἤδη τυγχάνει ἡ ἐπί-
 δρασις σχετικῶς τῶν αὐξομειώσεων τοῦ τόκου, τῶν τῶν ἐπενδύσεων,
 τῶν μεταβολῶν τῶν προβλέψεων καὶ τῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰκο-
 νομικῶν σχέσεων.

Πιστεύεται ὑπὸ πολλῶν, ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ τόκου προκαλεῖ αὐξήσιν τῆς ἀποταμιεύσεως. Ὁ συγγραφεὺς παραδέχεται τοῦτο μόνον, ἂν τὰ εἰσοδήματα δὲν μειοῦνται συνεπεία ταύτης, καθ' ὅτι ἄλλως ἔνεκα τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης προσπάθειας ἀποφυγῆς μειώσεως τῆς καταναλώσεως, ἔστω καὶ ὅταν μειοῦνται αἱ εἰς ἕκαστον περιερχόμεναι μονάδες ἡμερομισθίων, αὐξήσις τῆς ἀποταμιεύσεως ἀποκλείεται.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπίδρασις τῆς αὐξήσεως τῶν ἐπενδύσεων καὶ τῆς τῶν οὕτω εἰς τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς περιερχομένων μονάδων ἡμερομισθίων ἐπὶ τῆς τάσεως καταναλώσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου διαθέσεως τούτων ὑπὸ τῶν λαμβανόντων αὐτάς. Κατὰ κανόνα ἡ αὐξήσις τοῦ εἰσοδήματος δὲν προκαλεῖ ἄμεσον, ἀλλὰ βαθμιαίαν αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως. Οὕτω ἡ ἀποταμίευσις αὐξάνει καὶ καθίσταται δυνατὴ ἡ περαιτέρω αὐξήσις τῆς ἐπενδύσεως καὶ τῶν μονάδων ἡμερομισθίων, τῶν περιερχομένων εἰς τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς καὶ τῆς καταναλώσεώς των, ἐνισχυομένης τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὅλον ἐν περαιτέρω. Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπίδρασις τῆς ἀρχικῆς προσθέτου ἐπενδύσεως ὠθεῖ τὸν συγγραφέα εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν, συντελεῖ εἰς τὴν εἰς πολλαπλάσιον βαθμὸν αὐξήσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἔστω καὶ ὅταν ἡ ἀρχικὴ αὕτη πρόσθετος ἐπένδυσις δὲν ᾖ τοῦ ἀπολύτως παραγωγικῆ. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν ἐπέρχεται, ὅταν ὅλαι αἱ ἐκ τῆς ἀρχικῆς προσθέτου ἐπενδύσεως προκύπτουσαι πρόσθετοι μονάδες ἡμερομισθίων καταναλίσκωνται ἢ ἀποθησαυρίζωνται, ἢ ὅταν προκαλῆται αὐξήσις τῶν τιμῶν ἀπορροφῶσα ταύτην πλήρως, ὡς συμβαίνει ὅταν καὶ πρὸ ταύτης ἡ ἀπασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ᾖ τοῦ πλήρους.

Τοῦναντίον, ὅταν τὸ προϊόν τῶν ἐκάστοτε γενομένων ἀποσβέσεων δὲν χρησιμοποιεῖται διὰ νέας ἐπενδύσεις, ἡ ἐπερχομένη μείωσις τῶν εἰσοδημάτων καὶ βραδύτερον τῆς τάσεως καταναλώσεως δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ ἔχῃ σημαντικὰ καὶ ὅλον ἐπιτεινόμενα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ὡς κατὰ τὴν περίοδον 1929—32. Εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν ἡ τακτικὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκ τῶν προτέρων πρόνοιαν περὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἤδη ἐμφανιζομένων ἀναγκῶν ἢ εἰς τὴν πρόβλεψιν μειώσεως τῆς ζητήσεως. Πρέπει τέλος νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι αἱ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰκονομικαὶ σχέσεις ἐπηρεάζουν, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν, καὶ διαφόρως πάντα τὰ ἀνωτέρω.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι:

1) ἡ ταχέως καὶ ὄχι φυσιολογικῶς ἐπερχομένη ἀνακατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἔστω ηὐξημένου, ἐπηρεάζει δυσμενῶς τὴν τάσιν καταναλώσεως,

2) ἐνῶ ἡ ἀπασχόλησις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναμενομένης καταναλώσεως καὶ ἐκ τῆς ἐπενδύσεως, ἡ κατανάλωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος καὶ ἐκ τῆς καθαρᾶς ἐπενδύσεως.

B.

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἄνωτέρω ἀνεφέρομεν, ἀποδίδει εἰς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν, εἶναι ἡ παράθλεψις τοῦ κυριωτέρου λόγου ἀποκτήσεως περιουσιακῶν στοιχείων, ἥτοι τῆς ἀναμενομένης ἀποδόσεως αὐτῶν. Σημασίαν ἔχει σχετικῶς, κατ' αὐτόν, ἡ *marginal efficiency of capital*, ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου, ἥτοι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ἀναμενομένης ἀποδόσεως τῆς τελευταίας ἐνδεχομένως ἐπενδυομένης μονάδος καὶ τῆς τιμῆς ἀντικαταστάσεώς της ἢ, ἀκριθέστερον, ὁ προεξοφλητικὸς τόκος ὁ ἐξισῶν τὴν παροῦσαν ἀξίαν τοῦ συνόλου τῶν ἀναμενομένων ἀποδόσεων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν ἐνεργουμένης ἐπενδύσεως πρὸς τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἀπαιτούμενων πρὸς ἐπίτευξίν της.

Κατὰ τὰ ἄνωτέρω, ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς ἀναμενομένης ἀποδόσεως αὐτοῦ καὶ ὅχι ἐκ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἢ κατὰ τὸ παρὸν τοιαύτης καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς ἐκάστοτε ὑπαρχούσης τιμῆς ἀντικαταστάσεώς του. Οὕτω πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς μεταβολὴν ἑνὸς τῶν δύο ἄνωτέρω στοιχείων, ἥτοι α) αἱ προσδοκίαι περὶ τοῦ μέλλοντος — αἱ προσδοκίαι τοῦ παρελθόντος ἐκδηλοῦνται διὰ τοῦ ἔκτοτε σχηματισθέντος οἰκονομικοῦ ἐξοπλισμοῦ — καὶ β) αἱ ὑφιστάμεναι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τόκου προσφορὰ καὶ ζήτησις κεφαλαίων κατ' ἀνάγκην μεταβάλλει καὶ τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου, ἐκτὸς ἂν μεταβάλλῃ ἀμφοτέρω κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμόν.

Ἡ ἀναμενομένη καὶ ὅχι ἡ τρέχουσα ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου ἐπηρεάζει τὰς προθέσεις τῶν μελλόντων νὰ προβοῦν εἰς ἐπενδύσεις, καὶ αἱ τιμαὶ τῶν ἐπενδυθέντων κεφαλαίων προσαρμόζονται πάντοτε εἰς ταύτην. Βεβαίως αἱ προσδοκίαι περὶ τοῦ μέλλοντος δὲν δύνανται ποτὲ νὰ εἶναι ἀπολύτως βásiμοι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ πολυπλόκου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεως συντελεστῶν μὴ οἰκονομικῶν, τῶν διαφόρων ἐνδεχομένων κινδύνων, τοῦ εὐμεταβλήτου τῶν ἀνθρωπίνων ψυχολογικῶν διαθέσεων καὶ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν πολλῶν. Πράγματι, ὁ οἰκονομικὸς βίος ἐπηρεάζεται ὑπὸ τόσον πολλῶν καὶ τόσον διαφόρων συντελεστῶν, ὥστε πᾶσα πρόβλεψις νὰ εἶναι διακεκινδυνευμένη. Οἱ κίνδυνοι διὰ τοὺς προβαίνοντας εἰς ἐπενδύσεις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πιστωτικῆς ἢ τῆς νομισματικῆς οἰκονομίας, δὲν προέρχονται μόνον ἐξ ἐνδεχομένης διαφόρου τῆς γενομένης προβλέψεως ἐξελίξεως τῆς ἀποδόσεως, καὶ συνεπῶς τῆς τιμῆς τούτων, ὡς π. χ. ζήτησις μικροτέρα τῆς προβλεφθείσης τῶν παραγομένων ἀγαθῶν ἢ τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν καὶ πτωσις τῶν τιμῶν των, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνικανότητος πληρωμῆς τῶν ὀφειλετῶν των ἢ ἐκ μεταβολῆς οὐσιαστικῆς τῆς ἀξίας τοῦ χρησιμοποιουμένου νομίσματος. Ἄν λάθῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ ἄνωτέρω, δὲν ἐκπλήσσεται διὰ τὴν σχετικὴν ὅλως σημασίαν τῶν περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν ἐνεργουμένων ἢ τῶν ἐνεργηθειῶν ἐπενδύσεων προβλέψεων, ὡς ἰδίᾳ αὐταὶ ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν διακυμάνσεων τῶν

τιμῶν αὐτῶν, ὀρθότερον τῶν τῶν τίτλων συμμετοχῆς εἰς ταύτας, ὥς εἶναι αἱ μετοχαὶ τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἰδίᾳ ἐπιχειρήσεων εἰς τὰ χρηματιστήρια. Εἰδικῶς ταύτας ἐπηρεάζει πολὺ ἡ ἄγνοια τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν προβαινόντων εἰς τὰς ἀγοραπωλησίας περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς ἃς δίδουν δικαίωμα συμμετοχῆς οἱ διαπραγματευόμενοι τίτλοι. Ἀποθαίνει ὅθεν περισσότερον ἐπικερδὲς νὰ προσπαθῇ τις νὰ προβλέπῃ ὅχι πῶς θὰ ἐξελιχθοῦν τὰ κέρδη ὠρισμένης ἐπιχειρήσεως εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον, ἀλλὰ πῶς αἱ περὶ τούτων ἀβάσιμοι καὶ ἐσφαλμένοι προσδοκίαι τῶν πολλῶν. Τὰς διακυμάνσεις τῶν χρηματιστηρίων ἐπηρεάζουν οὕτω ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ἀγνοίας τῶν πολλῶν, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἣν ἐμπνέουν οἱ διευθύνοντες ὠρισμένην ἐπιχείρησιν ἢ γενικῶς τὰς πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς κατευθύνσεις τῆς χώρας, τόσον ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν, ὅσον καὶ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἐπικρατούσης γενικῶς τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ κατάστασις μᾶλλον θὰ διατηρηθῇ ἀμετάβλητος, τέλος ἡ ρευστότης, ὀρθότερον ἢ τάσις διατηρήσεώς της, ἣν ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς σημαντικὸν παράγοντα τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ βίου. Πράγματι, ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς ἐκάστοτε ρευστοποιήσεως τῶν ἐπενδύσεων εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν φύσιν των, καὶ οὕτω δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν μέρει μόνον, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ὑπάρχουν ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου διατεθειμένα νὰ παραιτηθοῦν ταύτης, ὅπερ ἐκάστοτε προϋποθέτει καταβολὴν αὐτοῖς ἀμοιβῆς τινος ἀποτελούσης ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἐφ' οὗ ἀμέσως κατωτέρω θὰ ἐπανέλθωμεν.

Τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου ἐπηρεάζει περαιτέρω, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, ἡ τιμὴ ἀντικαταστάσεως τῶν διαφόρων μονάδων αὐτοῦ, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς προσφορᾶς καὶ ἐκ τῆς ζητήσεως. Ἡ προσφορὰ μὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ ἀπασχολήσεως τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ ζήτησις δὲ ἐκ τῆς τάσεως κατανάλωσως καὶ ἐκ τῶν περὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκιῶν. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ σχετικῶς ὅτι, ἐνῶ ἐν τῷ συνόλῳ των ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις πρέπει νὰ συμπίπτουν, παρουσιάζουν ἐν τούτοις σημαντικὰς διαφορὰς ὡς πρὸς τὰ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Γ.

Ἀναφέροντες ἄνωτέρω τοὺς συντελεστὰς τοὺς ἐπηρεάζοντας, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ κεφαλαίου ἐν συνόλῳ, ἐσημειώσαμεν ὅτι οὗτοι ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τόκου, τοῦ ὁποίου θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ αἷτια, τὴν φύσιν καὶ τὰς προϋποθέσεις, κατὰ τὰς ἀπόψεις του.

Περὶ τῶν αἰτίων καὶ περὶ τῆς φύσεως τοῦ τόκου ἔχουν ἐξενεχθῇ πλεῖσται θεωρίαι, ἐξ ὧν αἱ περισσότερον διαδεδομέναι εἶναι αἱ ἀποδίδουσαι αὐτὸν εἰς τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς πρὸς ἀποταμίευσιν τάσεως, ἐξυπακουομένου

ὀρθῶς ὅτι γενικῶς προτιμῶνται τὰ παρόντα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Κατὰ ταύτας, ὁ τόκος εἶναι ὅθεν τὸ ἀποτελέσμα τῆς ἐνεργείας ἄλλων παραγόντων.

Ἀντιθέτως ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ τόκος ἀποτελεῖ τὸ ἀντάλλαγμα τῆς ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου μὴ ἐμμονῆς εἰς τὴν διατήρησιν τῶν κεφαλαίων του ρευστῶν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ, ἐκ τῆς τάσεως καταναλώσεως καὶ ἐκ τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἡ ἀπασχόλησις καὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα.

Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος συνδυάζει εἰς τόσον σημαντικὸν βαθμὸν τὸν τόκον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν διατηρήσεως τῆς ρευστότητος, προκύπτει ὅτι τῆς ἀποδίδει ἐξαιρετικὴν σημασίαν. Ἡ ἐπιθυμία διατηρήσεως τῆς ρευστότητος προϋποθέτει ὅτι ὑπάρχει ἐν ὀρισμένον ἀντικείμενον, ἔστω ἄνευ ἰδίας ἀξίας καθιστάμενον συνεπείᾳ κρατικῆς ἐπιταγῆς, νόμιμον μέσον πληρωμῆς, δι' οὗ δύναται, κατὰ ταῦτα, νὰ ἐκπληρωθοῦν αἱ ἀνειλημμένοι ὑποχρεώσεις, νὰ ἀποκτηθῇ ἀμέσως οἷονδῆποτε οἰκονομικὸν ἀγαθὸν καὶ νὰ ληφθῇ ταχεῖα πρόνοια περὶ οἷουδῆποτε ζητήματος. Εἶναι πλέον ἢ γνωστὸν ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ νόμισμα. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ νομίσματος προκύπτει τὸ ἐνιαῖον τοῦ τόκου καὶ ποιὰ τις ὁμοιομορφία τῆς ὅλης οἰκονομικῆς ἐξελίξεως. Ὁ τόκος πρέπει δὲ νὰ διατηρηθῇ εἰς ὀρισμένον ὕψος, ἵνα μὴ ἐκδηλωθῇ πλήρως ἡ προτίμησις διατηρήσεως τῆς ρευστότητος.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ νομίσματος εἶναι α) ἡ ἔλλειψις ἐλαστικότητος τῆς παραγωγῆς του, εἴτε διότι αἱ δαπάναι ταύτης εἶναι ἀνεπαίσθητοι, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ἀγοραστικῆς του δυνάμεως, ὡς ἐπὶ τραπεζογραμματίων, εἴτε διότι αὗται δὲν μεταβάλλονται ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας, ὡς ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων, β) ἡ ἀδυναμία ὑποκαταστάσεώς του εἰς σημαντικὴν κλίμακα, γ) ἡ ἀδυναμία αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείωνται ἐξαιρέσεις εἴτε ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς, ὡς π. χ. κατόπιν τῆς ἀναστολῆς τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀφρικῇ μετὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1932, εἴτε ἀνεξαρτήτως αὐτῆς, ὡς π. χ. ἡ παραγωγή χρυσοῦ εἰς τὴν Ἑνωσιν τῶν σοβιετικῶν σοσιαλιστικῶν δημοκρατιῶν ἀνεξαρτήτως τῶν δαπανῶν παραγωγῆς, δ) ἡ ἔλλειψις δαπανῶν διατηρήσεως τοῦλάχιστον κατὰ κανόνα, ἐμφανισθείσης ὅμως τῆς περιπτώσεως εἰσπράξεως φυλάκτρων ἐπὶ τῶν καταθέσεων ὅψεως ὑπὸ τῶν τραπεζῶν ὀρισμένων κρατῶν, πρὸς ἃ συρρέουν κατὰ καιροὺς τὰ ζητοῦντα ἀσφάλειαν κεφάλαια, ε) ἡ ὅχι πλήρης ἀναλογία μεταξὺ τῆς ἐκτάσεως τῆς αὐξήσεως τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ νομισματικῶν μονάδων καὶ τοῦ τόκου, παρατηρουμένης ὅμως ποιᾶς τινος συσχετίσεως, ἐκτὸς ἂν δροῦν κατ' ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἄλλοι συντελεσταί, ὡς π. χ. μείωσις τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς νομισματικὰς μονάδας ἢ τῆς ταχύτητος κυκλοφορίας των, στ) ἡ σχετικὴ σταθερότης τῶν νομισματικῶν ἡμερομισθίων, ἣν ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ἱκανοποιητικὴν, ἐνῶ ἐκφράζει ἐνδοιασμοὺς περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς σταθερότητος τῶν πραγματικῶν ἡμερομισθίων, ἐφ' ὅσον ἡ ζήτησις παραμένει ἀμε-

τάβλητος τότε, καὶ ζ) ἡ χρησιμοποίησις ὡς δεσμοῦ μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Εἰς τὴν προσπάθειαν διατηρήσεως τῆς ρευστότητος δὲν συντελεῖ μόνον ἡ ἐπιθυμία τῆς δυνατότητος ἀμέσου διαθέσεως νομισματικῶν μονάδων ἔνεκα τῆς ιδιότητός των ὡς νομίμων μέσων πληρωμῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄγνοια τόσον περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐξελίξεως τῶν ἐπιτοκίων, ὅσον περὶ τῶν δυνατοτήτων εὐχεροῦς καὶ ὄχι δαπανηρᾶς ἀποκτήσεώς των διὰ τῆς ρευστοποιήσεως τῶν ἐνεργηθεισῶν ἐπενδύσεων, μάλιστα ἂν αὕτη πρέπει νὰ ἐνεργηθῇ ταχέως. Συμφῶνως πρὸς τὴν ὀρθοτάτην ταύτην ἄποψιν τοῦ συγγραφέως, πᾶν μέτρον διευκολῶνον ταύτην τείνει εἰς τὴν μείωσιν τοῦ τόκου. Τοῦ μέτρου τούτου ἐφαρμογὴν ἀποτελεῖ ἡ πολιτικὴ τῆς ἀνοικτῆς ἀγορᾶς τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν, ἥτοι τῆς ἀγοραπωλησίας κρατικῶν χρεωγράφων ὑπὸ τούτων. Αὕτη ἔχει ὅμως μόνον περιορισμένην ἐπίδρασιν, καθότι περιορίζεται κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν βραχυπροθέσμων ἢ τῶν μεσοπροθέσμων κρατικῶν χρεωγράφων, εἰς τὴν σημαντικὴν μείωσιν τῆς ἀποδόσεως τῶν ὁποίων οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς τεχνητῆς μειώσεως τῆς δυνατότητος τῆς ἄνευ δαπανῶν διατηρήσεως νομισματικῶν μονάδων ρευστῶν, διὰ τῆς μειώσεως εἴτε τῆς χρονικῆς ἰσχύος αὐτῶν, εἴτε διὰ τῆς ἀπαλλακτικῆς των ἱκανότητος, ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται χρῆσις αὐτῶν πιστοποιουμένη ὅπωςδῆποτε ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀποδέχεται εὐχαρίστως τοιαῦτα μέτρα καὶ ὑποστηρίζει, ἔν τινι μέτρῳ τοῦλάχιστον, τὰς θεωρίας τοῦ Silvio Gesell καὶ τῶν ὁμοϊδεατῶν του, ἐφ' ὅσον διὰ τούτων ἐπιτυγχάνεται μείωσις τῶν ἐπικρατούντων ἐπιτοκίων, καὶ ἐνισχύεται ἡ τάσις ἐπενδύσεως, ἀποκλειομένη μόνον, ὅταν ἐπετεύχθῃ πλήρης ἀπασχόλησις ὅλων τῶν διαθεσίμων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, μὴ ἐμφανισθεῖσα, κατὰ τὸν συγγραφέα, εἰμὴ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως εἰδικῶν συνθηκῶν.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν μόνον προκειμένου περὶ καθαροῦ τόκου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐξαφάνισιν ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ δυνατὴν, ἐφ' ὅσον αὐξήσουν ἀναλόγως τὰ διαθέσιμα ρευστά, ἥτοι τὰ εἰς νομισματικὰς μονάδας κεφάλαια, ἐπηρέαζόμενα ἔν τινι μέτρῳ ὑπὸ τῆς ποσότητος τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος καὶ τῆς ταχύτητος ταύτης. Τοῦναντίον ὁ τόκος ὁ εἰσπραττόμενος ὡς ἀσφάλιστρον ἐναντίον ἐνδεχομένης ζημίας ἢ ἀπωλείας τοῦ κεφαλαίου ἢ ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἀμοιβὴν ἐργασίας τοῦ κεφαλαίου δὲν δύναται νὰ ἐξαφανισθῇ, εἰμὴ ἂν ἐκλείψουν τὰ γενεσιουργὰ τούτου αἷτια. Κατὰ ταῦτα θεωρητικῶς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέλθουν ἀπρόοπτοι καταστροφαὶ ἢ αὐξήσεις τῶν ζητήσεων κεφαλαίου, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει διατηρήσεως ἐπ' ἄπειρον τοῦ καθαροῦ εἰσοδηματίου.

Ἐξ ἄλλου γενικῶς δύναται νὰ τονισθῇ ὅτι: 1) ἡ διαμόρφωσις τοῦ τόκου ἐπηρεάζει εἰς σημαντικὴν κλίμακα τὴν διαμόρφωσιν τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς κεφαλαίων, αἱ ὁποῖαι ἀλληλεξαρτῶνται καὶ τὰς προβλέψεις περὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀποδόσεώς των, 2)

ἐφ' ὅσον ὁ τόκος ἀποτελεῖ τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τοῦ παρόντος ἀπὸ τοῦ μέλλοντος κεφαλαίου, οὗτος δὲν ἐμφανίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς διατηρουμένου ἀγαθοῦ, 3) ἡ ἀπόδοσις ἐκάστου κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τοῦ εἰσοδήματός του καὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς μὴ ἐμμονῆς εἰς τὴν ρευστότητα, κατόπιν ἀφαιρέσεως τῶν δαπανῶν διατηρήσεώς του, 4) ἡ ἐπιδίωξις τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως εἶναι εὐκταία, ἔστω διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ ἀνεξαρτήτου τόκου, ἥτοι τῆς κατευθύνσεως αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ διακυμάνσεών του, παραμεριζομένης τῆς σήμερον συνήθως παρατηρουμένης μερικῆς μόνον ἀπασχολήσεως τῶν ὑπαρχόντων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Δ.

Ὡς ἀνεφέρομεν ἄνωτέρω, μία τῶν συνεπειῶν τῆς καθιερώσεως τοῦ νομίσματος ὡς νομίμου μέσου πληρωμῆς εἶναι ὅτι εἰς τοῦτο καταβάλλονται τὰ ἡμερομίσθια καὶ γενικώτερον αἱ ἀμοιβαί. Ἐνῶ οὐσιαστικῶς διὰ τούτους σημασίαν ἔχει ὅχι ὁ ἀριθμὸς τῶν νομισματικῶν μονάδων, ἀλλ' ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις αὐτῶν, παρατηρεῖται γενικῶς ἐξαιρετικὴ ἀπροθυμία τῶν ἐργαζομένων ὅπως δεχθοῦν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νομισματικῶν μονάδων, τῶν περιερχομένων αὐτοῖς ὡς ἀμοιβὴ τῆς σωματικῆς ἢ πνευματικῆς ἐρασίας αὐτῶν, ἔστω καὶ ὅταν ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις αὐτῶν αὐξήσῃ. Ὑπὸ τῆς κλασσικῆς θεωρίας ὑποστηρίζεται γενικῶς ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ μείωσις τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων θὰ περιορίσῃ ἀρχικῶς τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα τῶν ἐργαζομένων καὶ συνεπῶς τὴν ἀγοραστικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀλλὰ θὰ αὐξήσῃ τὴν τῶν ὑπολοίπων ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, οὕτως ὥστε γενικῶς ἡ ζήτησις δὲν θὰ μεταβληθῇ, ἀποζημιουμένων βαθμιαίως καὶ τῶν ἐργατῶν διὰ τῆς γενικῆς μειώσεως τῶν τιμῶν, ἣν ἀκριβῶς καθιστᾷ δυνατὴν ἡ μείωσις τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων των. Τὴν κατὰ τὰ ἄνωτέρω ἐξέλιξιν ἐνὸς κλάδου, ἐξαρτωμένην ἐκ διαφόρων προϋποθέσεων ἀφορῶσιν τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς, ἡ κλασσικὴ θεωρία ἀποδέχεται καὶ διὰ τὸ σύνολον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἐρωτᾶται ἤδη: δικαιολογεῖται τοῦτο, καὶ ποῖα θὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου;

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων καὶ δὴ ἡ κυρίως ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς μείωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὅλης διαρθρώσεως τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας, τοῦ καθεστῶτος καὶ τῆς σημασίας τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων διὰ ταύτην καὶ ἐκ τῶν προβλέψεων τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν περὶ τῆς διαρκείας ταύτης. Ἡ κυρία εὐνοϊκὴ συνέπεια μιᾶς μειώσεως τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων συνίσταται εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς αἰσιοδοξίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν, σημειούντων μείωσιν τῶν δαπανῶν παραγωγῆς αὐτῶν, ἀλλὰ παραβλεπόντων ὅτι αὕτη εἶναι γενικὴ καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν θὰ

δυνηθῇ κατὰ κανόνα νὰ προκαλέσῃ ἀνάλογον αὐξήσιν τῆς ζητήσεως. Αἱ δυσμενεῖς συνέπειαι, ἐξ ἄλλου, τῆς γενικῆς μειώσεως τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων, ἐκτὸς τῆς βαθμιαίως καθισταμένης ἀντιληπτῆς εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας μὴ πραγματοποιήσεως τῆς ἀναμενομένης ἐκ τῆς πτώσεως τῶν δαπανῶν παραγωγῆς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως τῶν προϊόντων των, ἥτις ἐξ ἀνάγκης μειοῖ τὴν αἰσιοδοξίαν των, εἶναι: α) μία γενικὴ ἀνακατανομὴ τῆς δυνατότητος καταναλώσεως, αὐξανομένου τοῦ ποσοστοῦ τῶν εἰσοδηματιῶν εἰς βάρος τοῦ τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ ὡς εἰκὸς τοῦ τῶν ἐργατῶν, β) ἡ ὡς ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας τάσεως ἀποταμιεύσεως τῶν εἰσοδηματιῶν ἢ τῶν λοιπῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου πρόσθετος μείωσις τῆς καταναλώσεως, καθισταμένη ἔτι μᾶλλον ἀντιληπτή, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης ἐπενδύσεως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ἐκάστοτε τοῦ οἰκονομικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας, τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀγοραίου τόκου καὶ τῆς ὑπολογιζομένης ἀποδόσεως τῆς τυχόν ἐνεργηθησομένης προσθέτου ἐπενδύσεως, γ) ἡ μείωσις τῶν ἀναγκῶν ρευστοῦ κεφαλαίου ἔνεκα τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς περαιτέρω, συνεπεία τῶν ἀνωτέρω περιστατικῶν, ἐξασθενήσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, καὶ δ) ἡ συνεπεία τῆς μειώσεως τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐπενδύσεων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν νομισματικῶν μονάδων αὐξήσις τοῦ βάρους τῶν εἰς ταύτας σχεδὸν ἀποκλειστικῶς συνωμολογημένων χρεῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς μειώσεως τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποφυγῆς αὐξήσεως τῆς πραγματικῆς αὐτῶν ἀγοραστικῆς δυνάμεως δὲν καταλήγει εἰς ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρεσβεύει ἡ κλασσικὴ θεωρία. Διὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς προτιμοτέραν λύσιν τὴν ἐπὶ τῷ ὡς ἄνω σκοπῷ μὴ μεταβολὴν τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ὑπολογιζομένων ἡμερομισθίων, ἀλλὰ τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως αὐτῶν δι' ἐλαττώσεως τῆς τοῦ νομίματος ἐν γένει, ἐπιτυγχανομένης δι' ἀναλόγου μεταβολῆς τῆς σχέσεως τῶν διαθεσίμων ἀγαθῶν, ἥτοι τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ συνόλου τῶν νομισματικῶν μονάδων, τῶν τιθεμένων εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέσον εἶναι ἀπλούστερον, δικαιότερον καὶ τελειότερον, κατὰ τὸν συγγραφέα, διότι:

α) ἐπιτυγχάνεται ἄνευ προστριβῶν, ὡς ἀπεργιῶν σχεδὸν πάντοτε ἀναποφεύκτων ἐπὶ μειώσεων τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων,

β) ἀποφεύγεται ἡ ἀδικία τῆς μειώσεως τῶν συμβατικῶς καθωρισμένων εἰσοδημάτων μιᾶς μόνον κατηγορίας συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, καὶ

γ) εἶναι γενικὴ καὶ ἴση ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐπιτυγχανόμενον εἰς τὸ πεδίον τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων

διὰ μειώσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος τῆς περὶ ἧς πρόκειται οἰκονομίας.

Ἐφ' ὅσον διὰ μειώσεως τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας εἰσοδημάτων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ δὴ κυρίως τῶν ἐργατῶν δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ πλήρης ἀπασχόλησις, καθ' ἃ ἄνωτέρω ἐξεθέσαμεν, πρέπει νὰ ἐξετασθῇ πῶς αὕτη δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ αὐξήσῃ ἡ ζήτησις, ὅπερ εἶναι δυνατόν ἄνευ αὐξήσεως τῶν τιμῶν, ὅταν αὐξηθῇ ἀναλόγως ἡ παραγωγή χρησιμοποιομένων τῶν διαθεσίμων καὶ ἀχρησιμοποιοήτων εἰσέτι συντελεστῶν τῆς. Πρὸς ἀμοιβὴν αὐτῶν καὶ πρὸς διεκπεραίωσιν τοῦ οὕτως αὐξανομένου ὄγκου τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐπὶ τούτων συναλλαγῶν, παρίσταται ἀνάγκη αὐξήσεως τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος, χωρὶς ὅμως αὕτη νὰ προκαλέσῃ αὕξησιν τῶν τιμῶν. Ἡ ἔκτασις τῆς δυνατότητος χρησιμοποίησεως τούτου διὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ προτιμήσεως τῆς ρευστότητος καὶ τοῦ ἐπηρεαζομένου ὑπὸ ταύτης τόκου. Πάντως ἡ κατὰ τὰ ἄνωτέρω αὕξεις τῆς ζητήσεως τόσον διὰ πρόσθετον κατανάλωσιν, ὅσον διὰ πρόσθετον ἐπένδυσιν, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἐπετεύχθῃ ἡ πλήρης ἀπασχόλησις, δύναται, ἔνεκα τῶν ἐνδεχομένως ἀναπτυσσομένων ἀντιδράσεων τῆς ἀγορᾶς, ἐφ' ὅσον διὰ καταλλήλου κατευθύνσεως ἐκ τῶν ἄνω δὲν ἀποφεύγονται αὗται, νὰ προκαλέσῃ ποιάντινα ὕψωσιν τῶν τιμῶν. Ἐπὶ πλήρους ἀπασχολήσεως αἱ τιμαὶ μεταβάλλονται ἀναλόγως πρὸς τὰς αὐξομειώσεις τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν ἀντιδράσεων τῆς ἀγορᾶς, ὅποτε παρουσιάζονται φαινόμενα ἐξοιδήσεως. Ὁ συγγραφεὺς συμπεραίνει, ὅτι ἡ ἐν τῇ εὐρείᾳ προοπτικῇ σταθερότης ἢ διακύμανσις τῶν τιμῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς πρὸς τὰ ἄνω τάσεως τῆς μονάδος ἡμερομισθίων ἢ, ἀκριθέστερον, τῆς μονάδος δαπανῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ρυθμὸν τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποδόσεως τοῦ παραγωγικοῦ συστήματος.

E.

Εἰς τὰ προηγούμενα τμήματα τῆς παρούσης ἀναλύσεως τῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1936 ἀντιλήψεων τοῦ J. M. Keynes ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσωμεν ὅτι, κατ' αὐτόν, ἡ ἐπένδυσις καὶ ἡ ἀποταμίευσις εἶναι ἀποτελέσματα τῆς τάσεως καταναλώσεως, τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ τόκου, ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς προτιμήσεως τῆς διατηρήσεως τῆς ρευστότητος, καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὡς ἄνω συντελεστῶν, κυρίως ὅμως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου, παρατηρεῖται διακύμανσις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν κύκλου, οὗ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια παραμέλησις, ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης αἰσιοδοξίας, τῆς ὑψώσεως τοῦ τόκου, καταλήγουσα εἰς τὴν κρίσιν, ἀποτελοῦσαν τὸ σημεῖον ἐνάρξεως τῆς ἐκ νέου ἀνόδου, ἀφοῦ πρότερον ἱκανοποιηθῇ ἡ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξαιρετικῆς τάσεως ρευστοποιήσεως. Τὰ φαινόμενα ταῦτα καθίστανται κατα-

φανῇ ἐκ τῆς μελέτης τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων 150 ἐτῶν. Ἐξ ἄλλου κατέστη δῆλον, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπένδυσιν καὶ ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν, εὐρισκομένας εἰς τινὰ ἀλληλεξάρτησιν, καὶ ὅτι ἐπεδιώχθη ματαίως ἡ ἐπίτευξις καὶ ἡ διατήρησις τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως δι' αὐξομειώσεως τῶν εἰς νομισματικὰς μονάδας ἡμερομισθίων. Τέλος παρετηρήσαμεν ὅτι βασικὴν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐφ' ὧν τῶν ἀνωτέρω ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, κατευθυνομένη ὑπὸ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς καὶ ἐπηρεαζομένη εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ὑπὸ τῶν χρηματιστηριακῶν διακυμάνσεων τῶν μετοχῶν, αἱ ὁποῖαι οὐχὶ ὀλίγον ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῆς προτιμῆσεως τῆς ρευστότητος. Τὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων ὕψωσιν τοῦ τόκου ὁ συγγραφεὺς ἐξομοιοῖ πρὸς φάρμακον θεραπεῦον καὶ φονεῦον συγχρόνως τὸν ἀσθενῆ.

Ἄν λάθῃ τις ὑπ' ὧν τὰ ἀνωτέρω, δὲν ἐκπλήσσεται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναζητήσεως ἄλλων κατευθύνσεων διὰ τὴν ἐπένδυσιν. Ἐφ' ὅσον ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία δὲν τὴν ἐπιτυγχάνει, ὅσον θὰ ἔπρεπεν ἱκανοποιητικῶς, εἶναι φυσικὸν ὅτι ἀποθλέπει εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους κατεύθυνσίν της ἐπὶ τῷ σκοπῷ πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ, ὅτι πρὸς τοῦτο θὰ ἤρκει τὸ κράτος νὰ δίδῃ τὰς γενικὰς κατευθύνσεις τῶν ἐνεργητέων ἐπενδύσεων, καὶ ὅχι νὰ ἐνεργῇ ταύτας αὐτὸ τοῦτο. Ἀντιμετωπίζει, δηλαδή, τὸ ἐνδεχόμενον τῆς διατηρήσεως τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, κάπως περιορισμένης βεβαίως, καὶ μόνον ἐν ἀνάγκῃ νὰ προβαίνει τὸ κράτος ἐξ ἰδίων εἰς ἐπενδύσεις. Οὕτω βεβαίως ἐπιτυγχάνεται εὐχερέστερον, καὶ ἐφ' ὅσον ἐκ τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ ἐκ τῶν ἀποθεμάτων δὲν ἐπέρχονται ἀντιδράσεις, ἡ πλήρης ἀπασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἢ ἂν τοῦτο ἐπεδιώκετο δι' ἀπλῆς προσπάθειας ρυθμίσεως τοῦ τόκου. Ἐν τούτοις ὠρισμένοι ἀμφιβολίαί γεννῶνται περὶ τοῦ κατὰ πόσον τοῦτο εἶναι κατορθωτὸν ἄνευ ἐξαιρετικῆς αὐξήσεως τῆς δανειακῆς ἐπιβαρύνσεως τοῦ κράτους καὶ ἄνευ σημαντικῆς ἐπεκτάσεως τῆς εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον ἐπεμβάσεώς του.

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κατὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ κράτους κατεύθυνσιν καὶ πρὸς τὴν ἐνδεχομένως ὑπὸ τούτου ἀνάληψιν τῶν ἐπενδύσεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιτεύξεως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, εἰς ταύτην συντελεῖ ἐπίσης ἡ κατανάλωσις ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν φυσικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Τὴν τάσιν καταναλώσεως δύναται νὰ ἐνισχύσῃ ἡ φορολογικὴ πολιτικὴ, δι' ἧς ἐπιδιώκεται κυρίως ἡ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου καὶ ἡ ἐν τινὶ μέτρῳ ἐξάλειψις τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἀνισότητος εἰσοδήματος, ὡς καὶ ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις διαπραγματευομένων ἀξιῶν. Μέχρι τοῦδε γενικῶς ἀπεφεύγετο ἡ ἔντασις τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως ἐκ φόβου ἀποθαρρύνσεως τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἐν τούτοις,

ὅταν εἶναι ἀδύνατος ἄλλως ἢ ἐνίσχυσις τῆς καταναλώσεως, ὁ συγγραφεὺς δὲν τὴν ἀποκλείει, ἀρκούμενος εἰς τὴν ἀποταμίευσιν τὴν ἐνεργουμένην δι' ἀποσθέσεως καὶ διὰ κρατήσεων ὑπὸ τῶν νομικῶν προσώπων. Πραγματικὴ ὑπερεπένδυσις ὑπάρχει μόνον, ὅταν ἐνεργῶνται νέαι ἐπενδύσεις, χωρὶς οὐδεμίαν ἀνάγκην νὰ παραμένῃ ἄνευ ἱκανοποιήσεως καὶ ὅχι, ὅταν, ἔνεκα τῆς μὴ πλήρους απασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ὠρισμέναι ἐγκαταστάσεις δὲν χρησιμοποιοῦνται. Ἡ πεποίθις τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς ὥς ἄνω ἐπιτεύξεως τῆς πλήρους απασχολήσεως δὲν τὸν παρακωλύει νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεων τῶν ἐμποροκρατῶν καὶ τῶν τασσομένων ὑπὲρ τοῦ νομοθετικοῦ περιορισμοῦ τοῦ τόκου. Πράγματι τὸ κράτος μόνον, διὰ τῶν ὑπὸ τούτων ὑποδεικνυομένων μέτρων, ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ἰσχυροτέραν τάσιν ἀποταμιεύσεως ἢ ἐπενδύσεως καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν οἰκονομίαν ἀγαθῶν ὅχι ἀπαραιτήτων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν νομισματικῶν της ἀποθεμάτων, δι' ὧν δύνανται νὰ ἀποκτηθοῦν, κατὰ κανόνα εὐχερῶς, τὰ ἐκάστοτε ἀναγκαζοῦντα ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

ΣΤ.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως τῶν καθ' ἡμᾶς κυριωτέρων σημείων τῶν κατὰ τὸ 1936 ἀπόψεων τοῦ J. M. Keynes φρονοῦμεν, ὅτι προκύπτουν τὰ ἑξῆς συμπεράσματά του:

- 1) ἡ ἀπασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπενδύσεως καὶ τῆς καταναλώσεως,
- 2) ἡ ἐπένδυσις καὶ ἡ ἀποταμίευσις ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τάσεως καταναλώσεως, τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐκ τοῦ τόκου, ἀποτελοῦντος τὴν ἀμοιβὴν τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τῆς ρευστότητος,
- 3) συνήθως ὁ οἰκονομικὸς βίος διακυμαίνεται περὶ μίαν μέσιν κατάστασιν, ἐμφανίζων σπανιώτατα πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἢ ὑπερεπένδυσιν ἔνεκα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν προβαινόντων εἰς ἐπενδύσεις ἰδιωτῶν καὶ ἔνεκα τῆς προσπαθείας των διατηρήσεως τῆς ρευστότητος,
- 4) ἡ κατεύθυνσις καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἡ ἐνέργεια τῶν ἐπενδύσεων ὑπὸ τοῦ κράτους ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνεξαρτήτου τόκου, δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς,
- 5) ἡ ἐπίδρασις τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς πρὸ αὐτῆς χρησιμοποιήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐκ τῆς λαμβανούσης χώραν αὐξήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν,
- 6) ἡ ἐπιδίωξις τῶν ἀντικειμένων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους εἶναι εὐχερεστέρα, ἀσφαλεστέρα, καὶ δικαιότερα διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ἢ διὰ τῆς τῶν ἡμερομισθίων,

γενικώτερον τῶν συμβατικῶς καθωρισμένων ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, καὶ

7) ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀνεξαρτήτου τόκου ἐπὶ τῷ σκοπῷ πλήρους ἀπασχολήσεως, ἀνεξαρτήτως τῶν συνεπειῶν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ἢ ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας τῶν ἀτόμων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου, ὡς συμβαίνει σήμερον εἰς τὰ ὀλοκληρωτικὰ κράτη, πιθανὸν ὅχι ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης, εἶναι προτιμότερα τῆς πολιτικῆς τῆς διεθνοῦς συνεργασίας, ἐφ' ὅσον ἡ πρώτη ἀποβλέπει — καὶ ἐπιτυγχάνει — εἰς τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καλύτερον ἢ ἡ τελευταία.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπεφυλάχθη ὅπως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἐκθέσῃ πῶς διανοεῖται τὴν ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ ἐφαρμογὴν τῶν ὡς ἄνω διδασμάτων του, ἐπιθυμῶν νὰ προκαλέσῃ πρὸς τὸ παρὸν συζήτησιν ἀπλῶς ἐπὶ τούτων. Θὰ προσπαθήσωμεν ἤδη ὅπως ἐξεύρωμεν τὰς ἐκ τούτων προκυπτούσας συνεπείας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ὡς οὗτος τῶρα ἐξελίσσεται, εἶναι ὅτι ἡ ἀπασχόλησις τῶν ὑπαρχόντων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς οὐδέποτε, σχεδόν, εἶναι πλήρης καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δὲν εἶναι ἐφικτὴ πλήρως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν τῆς διαρκοῦς ἐπεκτάσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ φυσικῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, δὲν εἶναι ἀξιοπερίεργον, ἀλλὰ σημασίας δὲν στερεῖται ἡ ἐν συνδυασμῷ ὑπαρξίς συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἀχρησιμοποίητων. Ἡ ὅχι ἱκανοποιητικὴ αὕτη κατάστασις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, κατὰ τὸν συγγραφέα πάντοτε, τὰ ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δὲν καταναλίσκουν ἢ δὲν ἐπενδύουν ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῶν ἀποκτωμένας νομισματικὰς μονάδας, ἀλλὰ τοῦναντίον, ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προτιμήσεως διατηρήσεως τῆς ρευστότητος, ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ δι' ἑκάστον ἐξ αὐτῶν ἐπιδιώξει τοῦ μεγίστου δυνατοῦ εἰσοδήματος, διατηροῦν τμῆμα αὐτοῦ ρευστόν, οὕτως εἰπεῖν ἀποθησαυρίζοντες αὐτό, καὶ ἐπενδύουν τὸ ἕτερον ἐπὶ τῷ ὡς ἄνω σκοπῷ καὶ ὅχι οὕτως ὥστε νὰ ἱκανοποιῶνται ὅλαι αἱ ὑπάρχουσαι φυσικαὶ ἢ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι κατὰ τὸν κάλλιστον δυνατὸν τρόπον. Συμπεραίνομεν, ὅθεν, ἐξ ἀνάγκης ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστον ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου προσπάθεια ἐφαρμογῆς τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς δὲν καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθ' ἱκανοποιητικῶν ἀποτελεσμάτων διὰ τὴν ἐντὸς τῶν κρατικῶν συνόρων οἰκονομίαν, τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς τὸν κύριον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Γεννῶνται, κατὰ ταῦτα, ὠρισμένοι ὑποχρεώσεις τοῦ κράτους πρὸς βελτίωσιν τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐμφανιζομένης καταστάσεως καὶ δὴ 1) ἡ προσπάθεια ἀναπτύξεως τῆς ζητήσεως κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ καταστῇ συμφέρουσα καὶ δυνατὴ ἡ πλήρης χρησιμοποίησις τῶν ὑπαρχόντων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, 2) ἡ κατεύθυνσις τῆς ἐκάστοτε σχηματιζομένης ἀποταμιεύσεως εἰς ἐπεν-

δύσεις εξυπηρετούσας τὴν βασικὴν οἰκονομικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ κρατικῷ πλαισίῳ, κατὰ τὰ ἄνωτέρω, καὶ 3) ἐν ἀνεπαρκείᾳ τούτων ἢ ὑπὸ τοῦ κράτους ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν πρὸς τοῦτο ἰδρυομένων εἰδικῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἐνέργεια τῶν θεωρουμένων, κατὰ τὰ ἄνωτέρω, ἐπιβεβλημένων ἐπενδύσεων διὰ πόρων ἐξευρισκομένων, εἴτε διὰ τῆς διαρκοῦς ἢ διὰ τῆς παροδικῆς χρησιμοποίησεως τμήματος τῶν εἰσοδημάτων τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, δηλαδή διὰ τῆς ἐπιβολῆς φόρων καὶ διὰ τῆς συνάψεως δανείων, εἴτε διὰ τῆς δημιουργίας προσθέτου ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἀκινδύνου, ἐφ' ὅσον δὲν ἔφθασεν εἰσέτι ἡ οἰκονομία εἰς τὸ στάδιον τῆς πλήρους χρησιμοποίησεως ὅλων τῶν διαθεσίμων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν τῶν ἄνωτέρω μέσων ἀποκλείει πλήρως, μὴ φοβούμενος τὴν τυχὸν συνεπείᾳ τούτων ὑπερβολικὴν αὐξήσιν τῶν χρεῶν τῶν κρατῶν, ἐφ' ὅσον ἐπιτυγχάνεται οὕτω ἡ πλήρης απασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, συνεπαγομένη τὴν αὐξήσιν τῶν δημοσίων ἐσόδων εἰς μεγάλην κλίμακα.

Τὴν ἐπίτευξιν τῆς πλήρους απασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς διευκολύνουν πλὴν τῶν ὡς ἄνω μέτρων, ἐν μὲν τῇ κεκλεισμένῃ ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον οἰκονομία ἢ σταθερότης τῶν ἡμερομισθίων καὶ πασῶν τῶν συμβατικῶς καθωρισμένων ἀμοιβῶν των καὶ ἡ προσδοκία ἐλαφρᾶς τοῦλάχιστον ὑψώσεώς των ἐν τῷ μέλλοντι, ἐν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τῇ διατηρούσῃ σχέσεις μετὰ τῆς ἁλλοδαπῆς τὰ αὐτὰ ὡς ἄνω μέτρα, καθιστάμενα δυνατὰ χάρις εἰς τὴν ἀναλόγως τῶν ἐμφανιζομένων περιστατικῶν αὐξομείωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόκου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βάσει τῆς βασικῆς οἰκονομικῆς ἀρχῆς διαρρυθμίσεως τῶν μετὰ τῆς ἁλλοδαπῆς οἰκονομικῶν σχέσεων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποφεύγηται οἰαδήποτε δυσμενὴς ἐπίδρασις ἐκ τῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, καὶ μάλιστα ἐξ ὑφέσεων, σημειουμένων εἰς τὸν ἔξω κόσμον.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη, ἣν ὀρθότατα, κατὰ τὸν συγγραφέα, οἱ ἐμποροκράται ἐπεδίωκον α) διὰ τῆς ἀποφυγῆς κατακλύσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς ὑπὸ ἀγαθῶν ἁλλοδαπῆς προελεύσεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ἐξησφαλισμένη ἢ ἐν τῇ ἁλλοδαπῇ ἀνάλογος τοποθέτησις ἡμεδαπῶν τοιούτων, β) διὰ τῆς ἀποφυγῆς μειώσεως συνεπείᾳ ἐλλείμματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ κυκλοφορούντων νομισμάτων, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἀναγκαστικῶς μείωσις τῆς απασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐν γένει φαινόμενα ἀντιπληθωρικά, καὶ γ) διὰ τῆς νομοθετικῆς ρυθμίσεως τοῦ τόκου, περιοριζομένης ἀναγκαστικῶς τῆς ἐπιτεύξεως μεγάλης ἀμοιβῆς διὰ τὴν μὴ ἐμμοὴν εἰς τὴν ρευστότητα καὶ τῆς ὑπερβολικῶν ἀσφαλίσεων, ἐφ' ὅσον ἐστεροῦντο τῆς δυνατότητος τῆς εἰς μεγάλην κλίμακα ἐνεργείας τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπενδύσεων, ἂν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται δυσμενὴς διὰ τὰς διεθνεῖς οἰκονομικὰς σχέσεις, ἐν τούτοις, ἐνισχύουσα τὴν πλήρη απασχόλησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν

τούτων. Κατὰ ταῦτα, ὁ συγγραφεὺς τάσσεται ὑπὲρ τῆς προηγουμένης πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐκάστης οἰκονομίας διαθεσίμων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ κατόπιν μόνον ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, ἀποκλείων ὅμως τὴν χάριν τῆς σταθερότητος ἢ τῆς μὴ διαταραχῆς τούτων σταθεροποίησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ περὶ οὗ ἐκάστοτε πρόκειται νομίσματος καὶ τὴν παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τόκου ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κατεύθυνσίν του, ἐφ' ὅσον οὕτω παρακινδυνεύεται ἡ ἐπίτευξις ἢ ἡ διατήρησις τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν διαθεσίμων ἐν τῇ ἡμεδαπῇ συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Πρὸς τὸ παρὸν λαμβάνων ὑπ' ὄψιν:

α) τὴν εἰς τὰ ὀλοκληρωτικὰ κράτη τακτικὴν τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου καὶ τὴν συνεπείᾳ ταύτης μείωσιν τῆς μεγίστης δυνατῆς ἀποδόσεως, ἣτις ἄλλως θὰ ἐπετυγχάνετο, ὅταν δηλαδὴ συνυπῆρχεν ἡ πλήρης ἐλευθερία ἐνεργείας, κατὰ τὴν βασικὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν, καὶ ἡ πλήρης ἀπασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς,

β) τὴν σχετικὴν μόνον ἐπιτυχίαν τῆς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν του τούτων ἐν τινι μέτρῳ βασισθείσης πολιτικῆς τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς μετὰ τὸ 1933,

ἀναγνωρίζει ὅτι ἴσως ὁ ὡς ἄνω περιορισμὸς ἀπαιτεῖται, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείῃ καὶ τὴν ἄνευ τούτου εἰς τὸ μέλλον ἐπιτυχίαν της. Ἐν τούτοις, ἡ σημειωθείσα σχετικὴ ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς ἀποτυχία, παρὰ τὴν ὕπαρξιν κατὰ τὰ ἄλλα πλείστων εὐνοϊκῶν προϋποθέσεων καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐν Γερμανίᾳ, παρὰ τὴν ὕπαρξιν ὀλιγώτερον εὐνοϊκῶν προϋποθέσεων εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην χώραν — ἡ σταθερότης τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἄρα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως, δὲν διητηρήθη εἰμὴ εἰς περιωρισμένην κλίμακα, — ὥθει ἡμᾶς εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ γενικὴ θεωρία τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπίσης μόνον ὑφ' ὠρισμένας προϋποθέσεις. Αὗται εἶναι ἐκεῖναι, ἃς ἐν ἀρχῇ ἀνεφέρομεν (II) καὶ ἐπὶ πλέον ἡ κατεύθυνσις ὀλοκλήρου τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἐνὸς κράτους ἐκ τῶν ἄνω, βάσει προδιαγεγραμμένου σχεδίου καὶ ὄχι ἄνευ ἀμέσων κυβερνητικῶν μέτρων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται περὶ οἰκονομίας τοιαύτης ἐκτάσεως, ὥστε νὰ παίζουν αὗται ἐντελῶς δευτερεύοντα ρόλον.

Δ. Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗΣ